

M. D. N. S.
Et Academiskt Snille-Pröfve

Om
Nyttan, som tilfaller en Province

af
En Deri anlagd
Stapelstad,

Med Wederbörandes Minne/
Under

Oeconomiae PROFESSORENS, Kongl. Swenska
Wettenskaps Academiens, och Upsala Wettenskaps
Societetens **LEDA MÅNDES**

Mr. PEHR KALMS

Inseende,
Utgiftwit och Förstwaradt

af
NILS SOVELIUS

Österbotninge
i ÅBO Aeademiens Öfre Lärosal den 18. Junii,
f. m. År 1759.

***
ÅBO, Tryckt hos Directeuren och Kongl. Boktryckaren i
Stor-Förstendömet Finland, JACOB MERCKELL,

Bev. 20/6/59

Rass Boas Erkel

Råd-och Handelsmannen i Brahestad,
Högastad

Herr **J O H A N**
SOVELIUS,

Min Huldaste Fader.

Det wore et ofelbart prof af ringa åsatt
wårde på undfångna Wålgjårningar ;
och en lastbar förgåtenhet af min skuldighet /
om jag wid detta tilfålle / antingen smikrade
mig dårmed / at några å ståmplat linne te-
knade rader förmådde afbörda en Förbindelse /
hvars

Hwars widd tankan ej gitter wärdigt nog af-
faga; eller med en plötslig instlätenhet alde-
les å sido satte/ at offenteligen betyga min
hierteliga tilförsigt och Wördsamma sinne: det
ena och det andra är fjärran ifrån mina tan-
kar. Jag nyttjar med obestristweligit nöje det
tilfälle/ Min Huldaste Faders Grikostighet mig
welat bana och öpna/ at uppenbarligen å da-
ga lägga den oändeliga Wördnad/ Kjarlek och
tilgifwenhet som hos mig alstrats/ och nåres
af min Huldaste Faders öma omtwårdnad för
mig och min wälfärd/ hwilken jag äfwen fin-
ner detta lifla pappers fram wara så otillräc-
keligit/ at til minsta del afbörda/ som jag
skönjer ord wara kraftlösa/ at uttrycka de inre
Wördnads rörelser/ och mig stelf oförmögen
at wärdigt nog beprisa Mine Huldaste Föräl-
drars gothet. Unse dock, Huldaste Fader/ jag
beder/ med wantig ynnest/ en god wilja/ hwil-
ken nu endast gitter wisa sin ensaldiga wäl-
mening uti upoffrande/ af några få blader
hwar å jag teknadt de fördelar som kunna
tilfalla en Province af en däri anlagd Sta-
pelstad. Uptag denna ensaldiga wälmening/
såsom et säkert wedermåle af min fullkomliga
tilgifwenhet/ Kjarlek och Wördnad/ hwilka
hos

Hos mig skola til, men aldrig aftaga kunna.
Himmelen gjöre Mine Huldaste Föräldrars
Dagar långa och sälla / och bekröne Dem
med all andelig och lekamlig sällhet och lyck-
salighet. Då upfylles mit begär och jag gö-
res försäkrad / at En Huld Faders omvårdnad
framdeles ej aflåter at widare befrämja mit
wål / hwaraf och hoppas at med tiden få in-
bärga en hugnelig skörd. Jag framlestwer med
fullkomlig Sonlig tilgiftwenhet och wördnad

Min Huldaste Faders

Edmjukt lydigste Son,
NILS SOVELIUS.

§ 1.

Städer i allmänhet kunna indelas i anseende til Deras läge antingen längre up i Landet, eller närmare åt Sjökanthen, i Landt- och Sjö- Städer. I betraktande åter af Deras mera eller mindre utsträckt Handel, afdelas De i Up- Sjö- och Stapel- Städer. Förståendes wi med Upstäderna endast sådana, hwilkas Handel ej får sträcka sig i Salt- Sjön; med Sjö- Städer åter de, som äga tillstånd, at idka sin Handel wid alla Inrikes Hamnar. Men de Städer, hwilkas Handel ej allenast sträcker sig till alla innom Rikets gränser för befintelige Handels platser; utan äfwen äga den så kallade *jus stapulae*, d. å. Stapel- frihet, eller tillstånd, at med sina Handels- Skjep til Utrikes Orter affegla, kallar man Stapel- Städer: Detta är det allmänna och korta begrepp, man gör sig om åtskilnaden emellan Up- Städer, Sjö- Städer och de så kallade Stapel- Städer. Ili fielswa afhandlingen utbedja wi oss den friheten, at under det ordet Up- Stad, så innesatta alla de Städer, som icke äro Stapel- Städer. Ömsnet, som man i detta arbete är sinnad at affhandla: är, den nytta som kan tilfalla en *Province*, af en deruti anlagd Stapel- Stad. Denna nytta S. E. til des halt och bestaffenhet, täncker jag här med min matta pensel affkildra, och at ställa hwar och en öwåldug under ögonen; men om wid be-
modans

mödande deraf, hufvudsakeligit wore, at anföra en och annan tancka eller förelöpande omständighet, som redan af Wittre och Wettidigre Män, å sina tilbörliga ställen wäl antecknade äro; smickrar jag mig med det fulla hopp, at den G. L. mig det ej till last läggandes warder, mindre at det skulle förringa Amnets dyrd och wärde. Hwad afhandlings sättet eller methoden, som jag wid sakens utförande är sinnad at följa, anbelangar, så är den otwungen, d. å. jag utber mig at få tala, som tanckarna löpa; i öfrigit tiltror jag mig den G. L. blida omdömmen och mildrande uttydning.

§. 2.

Nuan man skrider til sjelfwa saken, hållom wi före ej vara af wägen gådt, at här i denna § först göra et litet ögnakast, på Städens natur, beskaffenhet, och första uprinnelse; Aldenstund en sådan reflexion kan komma of til måtta, och gifwa ljus i hwad man framdeles är sinnad at andraga. Men at få om ordsaken til Städens uprinnelse, et tydeligit begrep; så skolom wi i tanckarna begynna at leta derefter, föreställandes of, huru wida det ena varit orsak til det andra, samt huru det ena Hushållsgrepet funnat gifwa anledning at täncka på thet andra, tills wi förskaffat of et sundt begrep, om nödwändigheten af Städens anläggande.

När man nu altså begynner, at i tanckarna föreställa sig Jordklotet, såsom bebodt med en Talrik mängd af Landtmän til åtskilliga Jordenes delar fringspridde, hwarest olika Himnel fordrar olika Hus och Kläder; olika Jord kräfwer olika skötsel, m. m. alla indelta i små Hushåll, af hwilcka hwar och en har sin wissa Mark, til När och Rör utmärkt, at Upädla, och at Nära sig och de sina med, samt såsom boende i wissa Sochnar, Landskaper och Konungariket, innom sina Gräntsor och Landamären inneslutna, hwilckas gemensamma

samma föresats är, at enligt GUDS befallning, Nära sig i sin Anletes swett, hwarester hwar och en, alt som han deraf mer eller mindre upbrukar, får inbarga en mer eller mindre ymnog skörd; så kan man ej annorlunda föreställa sig dessa Personer; än såsom ägare af et rikt förråd på åtskilliga Wahror och rå-ämnen, den ena mer, den andra mindre; hwilcka åter alt efter de Ortens skiljakteliga lynne, ehwarest man föreställer sig dessa Personer bo, kunna wara af åtskillig halt och beskaffenhet, af hwilcka några äro tilgång på i den eller den Sochnen, i det eller det Landskapet, eller Konungarrike; några andra åter i de eller de Sochnar, Landskaper och Konungariket, o. s. w. nu som den Canon står fast: Non omnia fert eadem tellus, så kan man ej annat föreställa sig, än at ofra hos hwar och en enskildt måtte yppa sig någon brist på det eller det, som hos en annan åter kan wara nog tilgång på; men derjemte hos honom nogot öfwerflöd af sådana persedlar, som hos en annan kan brista, o. s. w. detta öfwerflödet och denna brist, kan man ock föreställa sig af den beskaffenhet, såsom ägande någon jämnigt sins emellan, så at den enas tarf, kan ersättas med en annans öfwerflöd, hwar igenom måtte gifwas anledning at täncka på det, som wi nu kalla Handel, eller at Handla, jag menar Wahrors förbyttande. Men som hwar och ens skiljaktiga behof ofra ej så nära kunnat stå til fångs, så måtte nödtorsten och begwänligheteten gifwit anledning, at täncka på sådane Zurättningar, hwilcka sedermera efter ehuru lång omgång som helst, ifklådt sig Stadsmanna Handteringars Art och Natur, och Ortterna ehwarest Foleket wistats, som omgåts med dessa Handteringar ifklådt sig Namn af Städer, om hwilcka wi efter Deras skiljaktiga läge, och Deras mera eller mindre widtsträckt Handel gjöra of sådana begrep, som wi i föregående S. anmärkt: Således förekommer of Werlden, enär man letar i tanckarna efter omformälte ordsaker; således skönjer man ock, enär man

i tankarna naturligt wis wil föreställa sig ordsakerne, hwilcka kunnat leda Menniskiora ifrån den ena myttiga Jurättningen til den andra, ända til Städens och Borgerliga samhällens uprinnelse, beqwämligheten och nödtorsten wara de förnämsta driffiädrar; ehuru jag ej wil neka, at ju ock ibland andra orsaker kunnat wara, som förantlatit menniskiora at först täncka på, at bygga Städer; icke desto mindre, så blir ostridigt, at nödtorsten och beqwämligheten, enär man förnuftigt wis wil undersöka alt detta, får räknas ibland de förnämsta motif til Städens och Borgerliga samhällens upkomst; til följe hwaraf Deras gemensamma föremål wara bör, at ej allenast för Landtman hålla i beredskap et tillräckeligt förråd af sådana Wahror, som han sielf ej äger tillgång på, eller blott, at wid allmänna Märcknader inphandla och församla alla Öfwer-skatts Wahror, jag menar sådana Wahror, sådana Landets produkter, hwilckas öfwer-skatt, sedan hwar och en af Landets inbyggare först sjelfwa fädt deraf sin bärning och nödtorst, bör genom Stapel-städens biträde til Utlämningen föruttras, antingen emot redta Penningar, eller emot andra för Riket omgångeliga Wahror; utan ock wid alt detta hafwa det underliggande Landets fromma och nytta för affigt; men at Städer igemen måtte få mycket mera wara i stånd at fullgjöra denna sin skyldighet, så fordras ännu af dem til det minsta par andra egenstaper, nemligen: 2:do Alt Städer böra wara så belägna, at det om förmalte ändamål kan ernås, fölgachteligen är ej lika mycket, ehwarest de äro anlagde; ty såsom det är öfvernekligt, at det icke gör nog til hälsans konservation, at de flästa och flytande delar i jämförelse emot hwarandra, och emot hela Kroppen öfwerens stamma, utan fordras förnämligast, at the skola wara på sina rätta ställen, äfwen så förhåller det sig med et Borgerligt samfund, hvars näring kan liknas wid blodet i Människjo Kroppen som aldrig är sålt, om icke näringen är tilbörigen fringsprid, til sina rätta

rätta ställen. Ho skulle wäl kalla det samhället sålt, i hwilckers underliggjande Provincier, en hop Städer innom några milars omkrets, wore endast i endera af hwarderas åndar belägna och den öfriga delen af Landet, som kunde wara nog stor och widsträckt, alt efter som provincien wore större och mindre, wore aldeles utan spår til Städer; skulle icke sådana Städer wara hwarandra til last, och det underliggjande Landet til föga båtnad och fromma; hwilcket wore så mycket wissare, som Deras Gräntfors utwidgande utom sin lämpeliga proportion skulle icke annat föda af sig än oordning och brist på det som tarfwades, så wida en bårhörd myckenhet Folck på ett ställe skulle icke kunna få all sin förnödenhet, af thet omkringliggande Landet, hwaremot, om en sådan Folckskara wore fördelad uti flera genom en lämpelig widd ifrån hwarandra belägne Städer, det emellan hwar Stad ledigt lämnade och til Landt-skötsel upädlade Landet skulle blifwa tillräckeligt för alla Städer, jämför Herr Prof. BERCHS Inledning til Allmänna Hushåll, pag. 108. Jag tarfwar ej bewisa, hwad likhet Politiska Regerings-kroppen hafwer med Menniskjo-kroppen. Böra de ej gjöra samma gagn, som Hjertat, hwilcket circularar blodet, genom de, af den Allwise Skaparen dertil förordnade Rör och Adrar, så at hwar och en del af kroppen får sin fulla portion, fölgachteligen på sina rätta ställen satte. 3:o til antalet hwarcken flere eller ringare; utan så mycket gjordigt är så många som til en beqwäm Wahronas fringsprijdande nödige fördras; emedan en alt för stor myckenhet af Städer gör rätt så stor skada, som alt för stor brist derpå, så wida när flera idka en och samma näring i större myckenhet än affättningen antingen innom eller utom Lands swarar deremot, näringen då måste förminskas och afftanna för alla, hålft, som monopolia och polypolia hafwa i det fall lika wårckan på närings medlen, at de förordsaka stopning, jämför Herr Prof. BERCHS l. c.

pag. 275. altså, fordras åfwen härutinnan medelwäg, hwilcken är hufwudsakelig och nödwändig i en sund Regering; ehuru jag nog tillstår, swår at upfinna och utstaka: doch om i öfwerwägande tages, hwad Herr Carl BRUNCKMAN, (at förtiga andra,) i sitt under Herr Oecon. Prof. BERCHS inseende utgifna wackra arbete. Om Städens afstånd ifrån hwarandra re. förmåler, låyer man nog samt kunna skönja af den der besintliga calcul på Oeconomiska grunder uträknad, nödwändigheten och sansfärdigheten häraf hwilcken wi, at undfly en alt för mycken widlyftighet, här förbigå, at inslyta låta. Wi skolom doch bjuda til i följande, så mycket wår föresats tillåter, at lägga sanningen häraf för sin tillbörliga Dag.

§. 3.

N Edenstund man i föregående §. omständigat Städens uprinnelse och deraf flytande gemensamma egenskaper; så welom wi i stöd af sådana grunder, at komma någorlunda närmare til wår föresats, här genast yttra wåra tanckar, huruvida Stapel-Städer kunna wara för en Province fördelachtiga, dem wi sedermera i det följande med bewis, dels hämtade af hwad i föregående §. anfört är, dels ock, med andra såsom allmänt erkända grundsanningar, skolom biuda til at bestyrcka. Det är en ostridig sanning, at igenom ju flera Händer en Wahra går, ju högre stiger des wårde; så at en Wahra, som ur första Handen kunnat hämtas för några Fyrtar, efter något omloppande flere Handlande emellan, Landtmån osta måste lösa med flera dubbelt Penninge-wårde, än den först kostade: blir altså det en ej ringa förmån, som tilfaller en Province af en Derstädes anlagd Stapel-Stad, at Landets Inbyggare kunna få de utifrån inkommande Wahror ifrån första Hand, och fölgachteligen för godt köp; men detta är icke all den myta

nyttja wi hårpå sista, och wi of företagit at affskiltra,
hvilcken förnämligast tilfaller de Landtmän, som sjelfwa haf-
wa lägligit at afhämta sina förnödenheter ifrån Stapel- Stä-
derna, samt de Up- Städens Handlande, som dels kunna bo i
samma Landskap, eller annors icke långt derifrån, hvilckas
Sjö- eller Landt- resor derigenom förkortade, kunna blifwa min-
dre kostsamma, än om de skulle anställas til en och annan
Stapel- Stad i Riket, i fall de woro til antalet få; hwar-
igenom de omkring dessa Up- Städerna boende Landtmän kunde
samma förmån tilfalla; Alldenstund dessa Up- Städens Hand-
lande i den handelsen kunde aflåta sina Wäror til något bil-
ligare pris, jag säger den nytta, som kan tilskynda Landtmän,
alt efter som de äro närmare eller fiärmare ifrån Stapel- Stä-
derna belägna, et lindrigare pris, på de ifrån Utrikes Orter hem
hämtade Wäror, de ware sig sen af hwad beskaffenhet som
helst, antingen mera eller mindre nödiga, utgör icke hela den
af of här påsyftade nytta; utan det är ock, utom det at så-
dana Städens anläggande gifwa öfnare utträde, för fria
Konster och Inrättningar, samt locka Utlänningar in i Lan-
det, til at sättja sig derstädes neder, en annan nytta, som in-
galunda är mindre, om icke mera betydande, nämligen, at
Landtmän genom en i Provinsen anlagd Stapel- stad kunde
winna den förmån, at få sin Landtasfwel bättre betalt, hwar-
igenom han åter af winsten upmuntrad, låckas at upädla
Landet, samt at i synnerhet, med största nit och åhåga, skjö-
ta, och upädla sådana ämnen, han märcker wara til hande-
lens med fördel under hållande begjårliga, och blifwa wäl be-
talte. Men at denna nytta af en Stapel- stad måtte erhål-
las, och Deras Handlande måtte befinna sig i det tilstånd at
tilskynda det allmänna, denna, med Deras skyldighet, och
med Städens anläggande, påsyftade ändamål, så nära för-
knippade nytta; så welom wi, så mycket håldre sådant alt i
nästa §. i aftaga, som det märckeligen bidrager, at rätteligen
fatta

fatta förståndet och sanfärdigheten af hwad wi här sagt, och
 och företagit at utföra.

§. 4.

De Inrikes Währor och Rå-ämnen, som Inwånarena
 emellan uti ett samfund, genom Up-ståders tillhjelp,
 så mycket möjligit är, jämt omkringsprides hemma i
 Landet, äro af den beskaffenhet, at en del af dem noga upgå
 til eget behof, andra igen äro icke tillräckeliga, och af några
 åter är så rikt förråd, at sedan hwar och en af Samhällets
 Medlemmar deraf fådt sin fylnad, ändock lämna alltid nå-
 godt öfver, hwilckas öfverskott och endast utgåwa de persedlar
 och Währor, hwarigenom Handelen med Utlänningen underhål-
 les. Dessa Persedlar eller utförsels Währor, i anseende til de
 Inrikes Orter hwarifrån de til Stapel-städerna hemtas, och ehwa
 rest de, antingen af Naturen sjelfkrasde framafstras, eller medelst
 Rånst och Arbete inrättadt efter Naturens egen ordning, och hwar
 och et tings skiljachtiga egenkap, upådlas, äro antingen et gemens-
 samt öfverskott af alla i Riket befintliga Landskaper, hwar til
 hwar och et mer eller mindre kunnat bidra, eller hafwa endast
 några få Rikets Provincier kastat af sig dessa Währor, som
 genom Stapel-städernas handräkning til Utlänningen aflåtas
 och andra åter i Riket befintliga Landskaper icke ens dertil bi-
 dragit, utan frambragt endast sådana Währor, som noga
 upgå hemma i Riket; I det förre fallet kunna Stapel-städer
 i hwad Province af Riket som helst de befinnas, tillkända
 det underliggande Landet, och i följe deraf det allmänna, den
 af och om förmålte nytta och fromma; aldenstund i stöd af be-
 tingandet, dessa Provinciers underliggande Land alltid suppo-
 nerat frambringa, sådan afwel, hwaraf utskjepning til Utlän-
 ningen kan ske, hwarigenom åter kan förstås, at Landtman
 kan äga ordsak at förwänta de i föregående §. sagde förmå-
 ner,

ner, m. m. hwarwid dock synes böra i afittagas hward i § 2. anmärckt är, i synnerhet den andra och tredie omständigheten, jag menar wid Deras anläggande. I den sednare händelsen åter, så är ovedersäijeligen rådligast, at tilgång äro på Stapel-städer i de Provincier, ehwarest Landets Inbyggare kunna til Städerna aflåta och framskaffa sådan Landets Afswel, som Stapel-städers Handlande är tillåtit, at gjöra utskjeping af til Utlåningen: ty utom det, at Stapel-städers Handlande i den händelsen bäst sättas i stånd, at på det nogaste fullgjöra det af oss här och där med Städens anläggande påsyftade ändamål, som är at wara det underliggande Landet til hands med sådana Wahror, som Landtmannen behöfwer, derfore at han derpå sjelf icke har tilgång, samt finna sig i stånd, at genom en rundelig, dock skjälilig betalning upmuntra Landtmän at upådla ej allenast Landtbygdens naturliga Wahror, utan äfwen sådana, som kunna tåla Climatet, i synnerhet, om man förut varit föranlåten och nödsakad at hemta sådana Persedlar eller Nå-ämne utifrån, samt om wärdet och myckenheten af de Wahror och Nå-ämnen, som ifrån Utlåningen inhämtas, öfwerstiger wärdet och myckenheten af Rikets exportationer, hwilcket om så händt, är et öfwertygande bewis til det Rikets handels under-Balance; så är wärdt at fruchta, nemligen; at om Stapel-städer äfwen anläggas i de Provincier hwilckas underliggande Land icke kastar af sig sådana Wahror, som til utförsel äro läslige eller af Utlåningen begjårliga, följande olågenheter skulle förefalla, nemligen: at sådana Stapel-städers Handlande, då komme nödwändigst at underhålla sin Utrikes Handel, antingen med redbara Penningar, eller at af Up-städer tilhandla sig sådana Wahror, som af Utlåningen kunna åstundas och dem läsligit wore at idka Handel med; i den förra händelsen tarfwas ej bewis, at en sådan Handel, som skjedde med contrante Penningar, wore för ett Borgerligt Samhälle mera skadelig än nyttig, och i

det sednare fallet, fattes dessa Stapel-ståders Händlande utur stånd at tilskynda Landets Inbyggare, (at förtiga annan olägenhet), den nyss omförmålte botnad; jag wil wäl ej neka, at de kunde äwaga komma den af och först omförmålte nytta i §. 3. doch som den är söga och ringa, enär den andra af och å sagde stälke nämnda förmån, ej kan göra följe, så wil den här ej hafwa mycket at betyda, i anseende til de olägenheter, som nedanföre komma at förmålas; dessutom löpa de äfwen fara at blifwa undergräfna af de Stapel-städer, hwilckas underliggande Landsbygd kan kasta af sig sådan Afwel, hwarmedelst de sjelfwa kunna hafwa et rikt förråd at idka sin Handel, emedan de altid wore i stånd, at wäl betala och förnöija Landtmannen för des Wahror, och icke desto mindre sjelfwa ändock hafwa sin rikeliga utkomst, der dock de andre deremot, som wore nödsakade at hämta sina utförsels Wahror ifrån Up-städerna, och älsfä nödgades betala dem dyrare, ej skulle kunna se sig något proktera, utan snarare tappa derpå, fölgakteligen rannmågtas och ruineras. Det synes fördenksfull oumgängeligit, eller åtminstone högst fördelachtigt, at det underliggande Landet, ehwarest Stapel-stad som hållst mände wara belägen eller framdeles komma at anläggas, anten af sig sjelf äger sådana Wahror och Rå-ämnen, hwaremot utifvån til förbytas kan den inhemska nödtorsten, eller at Stapel-staden är så belägen, at Up-städerna i Landet ofwanföre hafwa lättast at dijt föra sina Wahror, och få dem med tilbörliq winst förnytrade. Ingen må tänka, det wara för et Samhälle hållsamt, at Stapel-städer för at jämt dela winsten Borgeliga Samfund emellan, böra endast anläggas i de Provincier, som sjelfwa icke äga några utförsels Wahror, dem de trodde täncka at dessa Stapel-städer borde sig til förhandla af Up-städerna, och således komma Wenninge roulancen bättre i gång, samt derigenom förskaffa Wahrorna sitt rätkta wärde, hwilcken täncka, aldenstund denna förmen-

förment förmån på et fördelachtigare och anständigare twis, å sätt, som omförmålt är, icke desto mindre kan winnas, jag förmodar, såsom mindre grundad och ej så hålsosam böra sig gillas, hwilcket utom hwad anfördt är, af följande S. läres kunna inhämtas.

§. 5.

Nå föreställa denna saken så mycket tydligare, så låt oss fingera et Rike A, hwars underliggande Provincier äro B, C, D, E, F, G; af hwilcka B, C, D, E, äro försedda med Stapel-städer, men F, G, icke, utan bestå endast af Up-städer. Ponera at B, C, äro af den beskaffenhet, at de underhålla sin Utlåniska Handel, antingen med Landets egen Afswel, eller med tillsats af sådana Wahror, som de hämta ifrån Provincierne F, G., men D, E, endast til at underhålla samma sin Utrikes Handel, afhämtar sina Wahror ifrån F, G, hwilcka Provincier F och G, man wil ponera kasta af sig en så Takrik mängd af sådana Wahror och Nå-åmsnen, som äro både til Urförsell lästliga, samt af Utlånningen nog begiärliga. Wänne man med själ skulle kunna påstå, at Handelen i Riket A, wore på den Fot stald, at Landtman allestäds derstädes kan upskjara all den nytta, gagn och båt- nad, som af Stadsmanna Handteringar kan förwäntas och med själ fordras at honom tillflyta bör? jag för min ringa del, twiwar deruppå och det för följande ordsaker: Jag med- gifwer wäl, at B, C, skulle kunna äwåga komma den af oss i S. 3. sagde förmån til des underliggande Landsbygds from- ma och fördel; men påstår derjämte at D och E, endast kunde gagna Landtman med den första af oss i nyssnämde S om- förmålte nytta, och at den inwäntning af hwad beskaffenhet som helst den wara må, är sundast, som hafwer för affigt icke allenast några få Medlemmars af samhället, utan allas (så

wida det sig göra låter) wälfärd och fromma, samt at D och E, kunna löpa fara, at i denna händelse blifwa i sin Handel undergräfsna af B och C, i synnerhet om B och C wore föranslätne at drifwa sin commerce med samma Wahror som D, och E, hwilcka kunna wara antingen en product af Deras egen Landt Afwel, eller afwen til förhandlade af samma Provincier F och G, hwarifrån D, och E plåga hämta samma Wahror til samma behof, och det tör hända af ordsak, at B, och C, egen Landt Afwel ej wore tillräckelig at inlösa det quantum af Wahror, de såsom Stapel-städer wore förbundna at hålla det underliggande Landet til tjenst, af ordsak tilgång derpå ej wore, hemma i Landet. Men lätt of ändoch thetta alt oaktad, ponera at egenyttnan så aldeles wore Landtförwist, at igenom goda och fundera Inrättningar, hade B, C, och D, E, emellan träffats så godt förstånd, at Deras Handel wore på den Fot stald at de aldrig någonsin kunde hafwa anledning at fruchta något intrång eller någon o-lägenhet deruti af hwarandra. Hwad skulle man dock i den händelsen kunna säga om Provincierna F, och G, måtte de derigenom skulle kunna blifwa skadeslösa? och alla de i Riket A befintliga Landsbygder winna all den förmån de med rätta kunde och borde förwänta? jag råds före, at hoppet skulle slå dem jämmerliga felt, och de båda två i den händelsen icke desto mindre finna sig wid alt detta hafwa bundna händer at Handla, Wandla och Förbättra sina wilkor, som de bäst gitte och förstodo, samt nödsakade at åtnöija sig med de förmåner B, C, D, E, behagade dem förlåna; emedan dessa sidstnämde kunde komma öfwerens om et wist price, at gifwa til Up-städerna för Deras Wahror, öfwer hwilcket de ej skulle gå: och aldenstund således Up-städernas Handlande i från Provincierna F, och G, som föryttrade sina Wahror til Stapel-städerna i Provincierna B, C, D, E, wore så godt, som beröfwade den frihet, at såsom Handlande sätta pris

pris och värde å sina egna Wäror, så wore de ock til följe deraf utur stånd satte, at med någon rundeligare betalning å Landtman för des LandtÄfwel, gjöra något godt intryck hos honom, hwilcken fölgachteligen åter ej skulle kunna hugna sig hwarccken af den ena eller andra i § 3. sagde förmån; Alldenstund dessa Up-ståders Handlande alltid wore mycket owissa om, hwad de wid förnyttande sjelfwa kunde få för sina Wäror, och til följe deraf alltid nödsakade, at af Landtman utpråssa Wäran för det billigaste pris möjligit wore. Men at än liusligare wisa hwad stora förmåner genom Stapel-städer tilfalla Inwånarena uti Provincierne B, C, D, E, och hwad fördelar Inwånarena uti Provincierne F, G, blifwa utslutne från, så wele wi, til undwikande af widlyftighet och mycket raisonerande, forteligen här uprepa et och annat, af hwad förut sagt är, samt anföra några Corollarier eller påföljder som otwungit och af sig sjelfwa deraf flyta: när en Stapel-stad anlägges uti en Province, som af sig sjelf har egna producter, at drifwa Utånst Handel med, så tilflyta samma Province följande förmåner: de Handlande få Provinciens producter mångfalt bättre betalte hos Utlånningen, än om de såldt dem å någon annan Stapel-stad innom Riket, som den sedan utfördt; ty de bekomma här den winst allena, som annars blifwit delat emellan dem och den försenämde Stapel-staden. De få för samma ordsak skull de Utlånska Wärorerna för långt billigare price än eljes, ty genom ju flera händer en Wära går, ju dyrare blir den, emedan en och hwar skal winna något derpå. Härigenom kunna Handlande på et år winna så mycket, som de annars genom Inlånst Handel ej warit i stånd, tör hända, at ernå på Fyra om ej flera År. De blifwa sålunda snart förmögne. De kunna sälja å Landtmannen de Utlånska Wäror för långt bättre price, än Up-städer kunna göra. De äro i stånd, at bättre betala Landtmannens Wäror, emedan de

Hos Utlänningen kunna winna så margfalt igen. Många producter kunna ofta finnas i en Province, som wäl äro löf-
lige at utföras och äfwen af Utlänningen begjårliga, i fall de
ej blifwa för dyra; men som dyrheten på en Wahra alltid stiger,
då den går genom flera händer, så blifwa sådana pro-
ducter aldeles onyttiga och fructlösa qwar i Landet; emedan
Utlänningen ej wil betala dem så dyrt, hwilket alt undwikes,
när Utlänningen kan få dem från första handen, ty då kan
Säljaren lämna dem til lättare price, än i den förra hån-
delsen, då de alla gådt genom flera händer, stjedt: härigenom
förlorar et Rike och ganska mycket af det, som det annars af
Utlänningen kunnat hafwa, i fall Stapel-städer på Deras
rätta och tilbörliga ställen blifwa anlagde. Många tusende
Från förrutna årligen uti Provincierna F och G, uti Sko-
garna, eller igentäppa Floder, Klar och Bäckar, och gjöra
dem än mindre beqwäma til Båtsfart, samt dymedelst förökas
myckenheten af Kärr, Moras och sumpige samt onyttige
Marcker, som uti Provincierna B, C, D, E, med särdeles
winst och fördel upletas, och til Utlänningen på margfalt sätt
föruwtras, och sålunda draga wackra Penninge Summar i
Landet. De Handlande i B, C, D, E, få mångfalt anled-
ning, at i Utlänst Handel gjöra nytta af allehanda Provin-
ciers producter, ja ofta finna de på utwägar, at med fördel
drifwa Handel med sådana som man aldrig förut tänckt up-
på, om der ej warit en Stapel-stad. Genom en stark Ut-
länst Handel förökas mångfalt antalet af försarit / Sjöfolck
hwarigenom Cronan wid infallande Krigstider kan hafwa
mångahanda nytta: til en myckenhet Sjöfolcks underhål-
ande Ärligen fordras en ansenlig myckenhet af Mat-
wahror, som derföre af Stapel-städerna upköpes: therigenom
får Landtman så tillräckeligen tillfälle, at få sin swett och mö-
do, och det han af sit Landtbruk kan förwärfwa, betalt: han
får sålunda stundeligen nya upmuntringar til Åkerbrukets,
Ängs-

Ängs- och Boskaps-skjötseleus bättre upödlände och förökande. Dessa Städer, hafwa dessutom frihet, at til de Folckrika Orter i Riket, der stor åtgång är på Matwahrer, affända et rikt färråd deraf: ju större fält öppnas för Handlande at på löfligit sätt blifwa förmögna, ju mera sättas de i stånd, at bringa både sjelfwa Staden, och det deromkringliggande Landet uti tiltagande och flor: i Städerna blifwa allehanda nyttiga handassögder och fabriquer invättade, som nästan altid fordra stora förlager: på Landet blifwa upsökte och nyttigt gjorda de skatter, som Naturkens HERRer der i alla tre Naturlens Riken för et idogt och omhugsfande folck nedlagt. Man låter ej då så många härliga och förträffeliga Forsars och Strömmars watten onyttigt bortlöpa, utan medelst mångbladiga Sägar, och nyttiga Stampar och Öwarnar wet det rätt användna: de der befintelige Ular, Bäckar, Strömmar, Sjöar och Träst blifwa anten rensade eller eljest genom Diken och Canaler sammansögade, och der möjjeligit är, Segelbare gjorde, och det ofta med privatas egna sammanskätt utan någon tunga för Cronan: Landtmanne Wahrors skjälige betalande, sätter ej allenast Landtmanen i stånd, at wäl och riktigt betala sina Crono-utskyder, utan gifwa ock krafter at än gå längre i sin Jordtorfwas förbättrande: Kårr och Moras, sem förut warit et näste för Kosdiur, en graf för Landtmans Boskap, och en pest för hans Äkrar, emedan de nästan mer än annat bidragit til långsamma, satta och kalla Währar, samt til täta Frost-nätter om Somnaren, utom det de med sina skadeliga dunster ej sällan förkortat Rennisjans Dagar, eller åtminstone bidragit til des hwarjehanda Krämpor, blifwa nu updikade, torre gjorde, och förbytte til bårande Ängar, frögdande Äkrar, och et hälsosamt Land. Twärt om, hwad upmuntning skal det wara för en Landtman, då han får resa Landwögen 10, 20, 30, ja flera Mähl med en Tunna Tjåra, Cåd, eller andra Landmanna-Wahrer til en Uppstad, och der nödgas sälja dem för

för et mer än ringa värde, men deremint ganska dyrt betala, det han från Staden har högst af nöden? Borgaren tyks wara ursäktad, emedan han ej är i stånd, at betala dyrare, eller sälja sit til lättare price, emedan han sjelf på en annan Znrikes Ort ej winner särdeles mera derpå, och måste sjelf dyrt betala de Utlänska Köpmanne Wärvor han sig tilhandlar, emedan de förut gått genom så många Händer, så at han som knappast kan hafwa sin utkomst. Folck både uti wäl inrättade Stapel-städer, och på det der omkringliggande Landet, äro igemen alltid mera förmögna och wälmående, och Landet mångfält bättre upbrukadt, än på andra ställen; ja man ser i sådana provincier myckenheten af Folck Ärligen, ansenligen tiltaga, emedan de fattiga äfwen alltid hos de förmögna finna förtienst, och en och hwar Mansperson får mer endels gifta sig i rättan tid, emedan han på så mångahanda sätt kan ärligen och wäl försörja sig med Hustru och Barn. Derföre säljes ock egendomar der til långt högre värde, än annorstädes, emedan den, som af dem blir ägare, har så mångahanda utvägar, at få det wäl betalt, som de af sig kasta: ja då man ser, at wäl anlagde Stapel-städer göra Folck så wälmående, och bidraga så mycket til det tilgränsande Landets upodlande uti de Provincier, som hafwa ganska litet egna producter, at lämna sin Stapel-stad til utförande, hwad skal man då icke kunna säga om de Landskaper, som af sig sjelfwa hafwa ymnige, ja nästan öfwerflödige producter at lämna til Utlänningen? mån ej flera Orter i Swerige hafwa at til nästan största delen tacka de nästgränsande Stapel-städerna och Deras Utlänska Handel derföre, at så mycket blifwit der upfunnit och nyttigt gjordt af det, som kommit ur Mineral Riket, ja äfwen af de andra Riken, och som Ärligen indragit til Fäderneslandet så stora Penninge Summor, eller Deras värde? måtte icke mycket deraf aldeles warit fördelt, om inga sådana Stapel-städer warit? jag diktar

tar här ej Saker och Förmoner af Stapel-städer, utan jag talar sådant som tusendfalt erfarenhet witrar wara sant wid alla wäl inrättade och anlagde Stapel-städer: man behöfwer ej leta exempel hos Utlänningen; utan endast fasta upmärck- samma Ögon på vårt Hädernesland, och flera des Provincier, Jag tror ock, och menar mig ej fara aldeles wilse, at om en wäl och wijsligen inrättad Stapel-stad wore i min Fosterbygd Österbotn, skulle smånningom nästan alla öfwanföre af mig en falligt och korteligen nämde Förmoner thy tilfälla: det menar jag mig wara tämmeligen säker om, at Österbotn då skulle få annat utseende, än det nu äger: då torde det nog samt börja likna de måst Fruchtbärande Länder: då torde des myckna Skär och Moras, som härtills mer än alt annat bidragit til de ofta der infallande miswäxt år, snarare än man tror förwinna, och frögdande Äker-fält och grönskande Ängar intaga deras ställe: då torde mitt kära Österbotn efter någon tid draga in från Utlänningen, och äfwen inlefwerera til Cronaus Skattkammare större Penninge Summor på et År, än det nu är i stånd at gjöra på 2 och 3, eller flera: och då torde den fattigare delen af Ullmogen ej så ofta blifwa drifwen, at gripa der til Barck och Måf-bröd, samt annan mer än eländig Spis, som nu likwäl beklageligen sker; ty Folcket felas förmåga och läskande Wädrifware, at så uptaga det Landet, som det borde och kunde. Ty kan altså och förthenstul af hwad nu i korthet anført och anteknadt är, tilfullo hämtas och förstås, at Stapel-städers anläggande i Provincier tilskynda Landet ock det allmänna en märckelig och betydande nytta, enär dermid i akttages, hwad som i öfwerwägande och i akttagande tagas bör, hwilcket åter, enär det å sido sättas lätteligen kan hända, at Stapel-städer kunna tilskynda et Rike så stor skada, som fruchtan och nyttan i den förra händelsen är wiß och säker. Min tancka har här dock ej warit, at wela uteluta, alla de Provincier, ifrån delachtighet af Stapel-frihet, som icke

E

helswa

Selskiva kunna hafwa tilgång på Afvet, hvarmed en Utlänst
 Handel bör idkas och underhållas; utan påstår endast, at de
 ej böra utestånga andra Provincier, som kunna dertil hafwa
 större rättighet, hwilken jag förmenar de Landskaper sig med
 skäl tillwälla kunna och böra, som Selskiva äro ägare af såda-
 na till Utförrelse löstiga och af Utlänningen begjårliga Wah-
 ror; sedan dessa först blifwit delachtige af jure stapulæ; så
 kan denna förman sedermera dem förunnas, om Landets och Ri-
 kets afdrågter wore så tillräckeliga, och de andra Stapel-stä-
 der derigenom ej lida något in:rång i sin Handel, samt, som
 förut blifwit tydeliga wist, at den och den Provincien, som
 äskar denna Stapel-frihet, skulle deraf tilfälla någon märcke-
 lig nytta och Förmån; då är, säger jag, icke som hindrar, at
 en sådan Province äfwen kunde denna Förmön förunnas, enär des
 förinnan noga blifwit, utom hwad nos sådes, det som i §. 2.
 anmärkt är, i akttagit; aldenstund Landets Inbyggare kunde
 deraf, på hwilkas så wäl som på de Handlandes deraf flytande
 nytta bör hafwas affigt, hafwa om icke någon annan, så ät-
 minstone de af eh i §. 3. omtalte nyttor.

§. 6.

Sålom jag af hwad i §. §. 3, 4, 5. är omständigt, förmodar
 mig, nog tydeligen utstakadt de huswudsakeligaste Förmö-
 ner och nyttor, som kunna tilfälla en Province af ett
 deruti anlagd Stapel-stad; så går jag de öfriga med tyf-
 het förbi, som de af hwad anført är, lätteligen utan mycken
 omhuusan kunna hämtas, och det för at undwika en onödig
 widlyftighet; jente det, som wid Städens i gemen och wid
 Stapel-städers i synnerhet anläggande wore wärdt och nödigt
 at i akttaga; aldenstund min affigt endast warit, at undersöka
 och afskildra nyttan af Stapel-städers anläggande i Provin-
cier,

eler, såsom tilfældende Landet och des Inbyggare af Deras Handel och commerce, samt hvad derwid, så wäl som wid Stapel- och frihets förlånande åt wissa Provinciers Handlande, i äkttagande och öfverwägande tagas bör, hwilket och är det ämne, jag enligit min föresats och swaga förmåga, i kort en faldighet nu bragt til slut.

L. B. A.

Til Herr AUCTOREN.

J Genom nyttiga inrättningar och god Hushållning
lägges grunder til et Lands-wälstånd och trefnad.

Efter allmän lystnad hafwa en J/ min Herre / med
mycken redighet behagat afskildra ett icke mindre ar-
tigt än fördelachtigt ämne / om den nytta / som kunde
tillfalla en Province af en deri anlagd Stapel = stad :
wacker ämne för Er qwicka urskilnings = gåfwa / hwil-
ket ock förskaffar Eder allmänhetens beröm.

Den wänskap / som J för mig behagat hysa /
påligger fördensfull mig / at wed detta tilfalle betyga
den del / jag uti Eder wälgång tager / ock derjämte
öttra min wälmenta lyckönskan til Edra wackra pro-
gresser uti wettenskaper.

Himlen belöne den ofdrutna flit ock möda /
J / wid deras förskaffande hafte ospard. Detta wackra
Snilleprof öfwertygar hwar ock en om Eder mogna
granskning / ock ware en början til en i längden wäl-
förtjent Lager.

J. ERWAST.